

ПРО СТАТУС ЧОРНОГО ЛЕЛЕКИ В УКРАЇНІ

В.М. Грищенко

Київський університет

Чорний лелека (*Ciconia nigra*) належить у нас до рідкісних видів, занесений у Червону книгу України. Чисельність його, за даними останнього обліку, становить не менше 300-350 пар (Грищенко та ін., 1992).

У першому виданні Червоної книги України (1980) цей птах був віднесений до зникаючих видів, що зовсім не відповідає реальному стану справ. Не можна вважати його і видом, чисельність якого скорочується, кількість гнізд зростає щороку приблизно на 3 % (Грищенко та ін., 1992). Тенденція ця проявляється практично повсюди.

Чисельність чорного лелеки в Європі почала скорочуватися ще в середині минулого століття, в результаті в її центральній та західній частині він зник зовсім. Головними причинами цього були антропогенні зміни гніздових біотопів і пряме переслідування людиною. У 1930 р. західна межа ареалу проходила через Західну Угорщину, Словаччину, Сілезію, Мекленбург (Sackl, 1985). Перелом настав, очевидно, десь у 1920-1930-х рр.: у 1931 і 1938 рр. знайшли перші гнізда на сході Австрії (Sackl, 1993). З 1945 р. почалося заселення Богемії і Моравії (Vondrásek, 1983), потім центральної частини Австрії (Sackl, 1985) і Баварії (Wüst, 1981). Швидкий ріст чисельності і експансія на захід відбуваються в 1960-1970-х рр. У Німеччині з 1961 по 1970 рр. кількість гніздових пар зросла більш як удвічі (Dornbusch, 1993). В 1968 р. знаходять перше гніздо в Шлезвіг-Гольштейні (північний захід ФРН), в 1977 р. - у Франції, в 1985 р. - в Люксембурзі, в 1989 р. - в Данії (Boettcher-Streim, 1992). На цій хвилі, очевидно, почалося зростання чисельності і в Україні, але це залишилося непоміченим. По-перше, обліки в масштабах республіки тоді ще не проводилися, не було порівняльних даних. По-друге, у численних не тільки науково-популярних, а й наукових публікаціях проливалися ріки сліз з

Фауністика. Поширення, чисельність та екологія окремих видів

приводу можливого швидкого зникнення чорного лелеки (апофеозом цього й стало віднесення його до зникаючих видів в Червоній книзі). Нарешті, по-третє, у нас і досі не налагоджений ефективний контроль за станом популяцій ні рідкісних, ні промислових видів.

У даний час ареал чорного лелеки на території України розширюється на південь і схід. Після багаторічної перерви знову знайдене гніздо у Чернівецькій області (Годованець та ін., 1992), виявлені нові місця гніздування у Хмельницькій (Клестов, 1993) та Чернігівській (Марисова и др., 1992) областях, В.О. Новак повідомив про нові місця можливого гніздування у Хмельницькій області далеко на південь від межі основного ареалу. Про зростання чисельності виду свідчить і збільшення частоти зустрічей чорного лелеки у південних та східних областях - Херсонській, Запорізькій, Донецькій, Харківській. До того ж у деяких місцях цього птаха не спостерігали вже десятки років (Гудина, 1992; Семенов, 1992).

Пояснюються такі зміни пристосуванням чорного лелеки до життя у змінених умовах. Багато авторів з різних країн відмічають тенденцію до синантропізації виду. На думку М. Страдса (Strazds, 1993), поштовхом до зростання чисельності була меліорація, яка значно збільшила ємність кормових угідь. Так, у Латвії близько 40 % зустрічей птахів, що шукали їжу, припадають на осушувальні канали і рибні ставки. Меліоративні канали - місця проживання основних джерел їжі чорного лелеки, де здобувати її до того ж легше, ніж на дуже зарослих болотах (Самусенко, Самусенко, 1991). Покращення кормової бази привело до зростання успішності розмноження. Молоді птахи не знаходили достатньої кількості придатних для гніздування ділянок у "традиційних" місцях і змушені були освоювати нові, субоптимальні по відношенню до них біотопи, - невеликі гайки, узлісся, ділянки лісу біля доріг і т. п. Для лелек, що виростили тут, такі біотопи вже були нормальними. Чисельність популяції почала зростати за рахунок збільшення пластичності у виборі місць гніздування (Strazds, 1993). П. Закл (Sackl, 1985) також

відмічає більшу толерантність чорних лелек до людської діяльності у нових місцях гніздування.

Подібну тенденцію можна простежити і для деяких інших рідкісних птахів, наприклад, орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*). На протязі останніх десятиріч чисельність його неухильно зростає. Так, на Дону сформувалась досить чисельна популяція орланів. Звідси йде експансія молодих птахів на сусідні території. На Сіверському Дінці за останні 10 років з'явилося не менше 8-9 пар (Белик и др., 1993). Причини цього схожі: птахи освоїли для харчування нові біотопи - рибні господарства - і стали менш вимогливими у виборі місць гніздування.

ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКА У РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О.В. Савчук, В.О. Новак

м. Рівне, Голосківська середня школа Хмельницької області

У Рівненській області на даний час знаходиться одна з найбагаточисельніших популяцій чорного лелеки в Україні. Гніздовий ареал охоплює більшу частину території області, а саме райони Волинського Полісся. Лише окремі гніздові пари, ізольовані від основного ареалу, зареєстровані на Малому Поліссі (Здолбунівський і Червоноармійський райони). Спеціальних досліджень по чорному лелеці на Рівненщині до останнього часу не проводили й дані в основному збиралися попутно (при вивченні орнітофауни району).

Перші спостереження в області за цими птахами проводив О.Д. Лубкін у 1912 р. на території сучасного Костопільського району (Шарлемань, Портенко, 1926). Пізніше, у 1925 р. А. Дунаєвський за допомогою анкетного опитування населення виявив 18 гнізд на Волині (сучасна Рівненська, Волинська, Житомирська області). У 1937 р. ним були відмічені гнізда поблизу м. Рівне і м. Сарни (Dunajewski, 1938). Великий матеріал про поширення чорного лелеки в поліських районах області зібрав